

DORINIO, DVASINIO IR MENINIO UGDYMO SĄSAJOS

Albertas Piličiauskas

Lietuvos muzikos akademija
Gedimino pr. 42, Vilnius, LT–2001

Anotacija

Akivaizdžiai sudėtinga šalies sociokultūrinė situacija reikalauja rūpintis dorinio, dvasinio ir meninio ugdymo efektyvinimo galimybėmis, skatina ieškoti neišnaudojamų rezervų ir prižasčių, trukdančių Mokyklai vykdyti šią atsakingą misiją. Sėkmingas šių uždavinių sprendimas sudarytų tinkamas prielaidas švietimo reformos kaitai,– ugdymo turinio, mokytojų rengimo korekcijai.

Reikšminiai žodžiai: dorinis, dvasinis ir meninis ugdymas, pedagoginis dvasingumas, virtuali meninė tikrovė, dvasingasis piliečio altruizmas.

□ □ □

Aktualumas. Konferencijos tema kviečia analizuoti meninio ir dvasinio ugdymų sąsajas. Šis orientavimas yra logiškas šalies sociokultūrinėje erdvėje, nes: moralinė piliečių sveikata blogėja,– auga nusikalstamumas, plinta narkotikai, kvaišalai, jaunėja nusikaltėlių amžius...; kasmet nusižudo dvi moksleivių klasės (ši tendencija ypač būdinga 15–19 metų amžiaus tarpsniui,– vyresnių klasių vaikinams); direktoriai prašo savivaldybes finansuoti policininkų budėjimą bendrojo lavinimo mokyklose; nepilnametės motinos gelbsti vaikų gimstamumo mažėjimą ...; kasmet savo noru iš gyvųjų tarpo pasitraukia vienas miestelis (t.y. nusižudo per 1500 gyventojų) ...

Tačiau pažvelkime tik į du – vienus svarbiausių šalies švietimo dokumentus, reglamentuojančius bendrojo ugdymo turinį ir jo prioritetus – „Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas“ (1) ir „Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII klasėms“ (5) – ir įsitikinsime: minėtuose dokumentuose **dvasinio ugdymo** programų ar išsilavinimo standartų nėra. Šiuose, visą bendrąjį ugdymą aprėpiančiuose dokumentuose randame **dorinį ugdymą** ir aiškiai nusakytus **meninio ugdymo** tikslą ir uždavinius (1 : 324; 5 : 472; 5 : 508), pabrėžiamos jo sąsajos su kitomis ugdymo sritimis – doriniu ugdymu, gimtąja ir užsienio kalbomis, socialiniu ugdymu ir kt. (1 : 330). Todėl greitosiomis galima teigti: konferencijos organizatoriai ryžtasi ieškoti meninio ugdymo paralelių su ugdomuoju dalyku, kurio ... iš viso nėra. Tačiau neskubėkime teigti, jog reikėjo atitinkamai koreguoti konferencijos temos pavadinimą ...

Manychiau, tikėtina, jog minėtuose švietimo dokumentuose **dvasinis ugdymas** suprantamas arba kaip **dorinio ugdymo** sinonimas, arba –sudėtinė pastarojo dalis. Tokiam mintijimui pagrindą teikia išsireiškimai, aptinkami aiškinant dorinio ugdymo didaktines nuostatas ar ugdymo turinį. Pavyzdžiui: „Doriškai ugdant ypač reikšmingas tolerancijos principas (...) Privalu sergėti kiekvieno moksleivio (...) dvasinę autonomiją“ (1 : 23); „civilizacijos pažangos ryšys su dvasiniu-dorovinių tobulėjimu; dvasinio tobulėjimo apraiškos“ (1 : 27); „dvasinio gyvenimo dialektika“ (1 : 28); „dvasinės jaunystės žymė, gyvosios dvasios šaltiniai“ (1 : 29); „...puoselėti jo dvasinę kultūrą, pilietiškumą“ (5 : 8; *pabr. cit.*) ir kt.

Tačiau šioje vietoje tikslinga paminėti ir dar vieną detalę: dorinio ugdymo skyriuje nurodoma tikybos (1 : 26; 1 : 32; 1 : 37; 1 : 42; 1 : 47) ir etikos (1 : 53) dalykų literatūra, tačiau minėtuose sąrašuose (greta keleto specialių monografijų dorinio ugdymo klausimais – 2; 4; 9; 14 ir kt.) nepavyko aptikti analogiškų **dvasinio ugdymo** aktualijas analizuojančių leidinių.

Tokia situacija natūraliai kelia abejonių ir pagrįstų klausimų ar neaiškumų, kurie galėtų būti aktualūs šios konferencijos temos kontekste: gal terminai **dvasingumas**, **dvasinis ugdymas**

vartotini tik šnekamoje kalboje? *Dorinis ugdymas* ir *dvasinis ugdymas* – sinonimai ar autonomiškos sąvokos? Koks jų turinys pastaruoju (t.y. skirtingo turinio) atveju? Kodėl *dvasinio ugdymo* terminas nevartojamas jau minėtuose oficialiuose (1; 5) dokumentuose? Ir kt.

Taigi, pasirinktos tyrimo temos *aktualumas* autoriui atrodo akivaizdus. Tyrimo *objektas* – moksleivių dvasinis ugdymas. *Tikslas* – išanalizuoti meninio ir dvasinio ugdymo sąveiką, orientuojamą moksleivių humanistinių vertybių puoselėjimo linkme. *Uždaviniai*: nagrinėti dorinio ugdymo (dorinimo) ir dvasinio ugdymo (dvasingumo) sąvokų galimas sąsajas; pateikti *pedagoginio dvasingumo* sąvokos sampratą; analizuoti meninio ugdymo ir pedagoginio dvasingumo puoselėjimo galimybes; ir kt.

□ □ □

L. Jovaiša pateikia tokią mums aktualios sąvokos turinio sampratą¹: „*Dorovinis auklėjimas*, *moral education*, *sittliche Erziehung*, *нравственное воспитание* – dorovinės sąmonės (proto, jausmų bei valios) ir elgesio vienovės formavimas pagal dorovinių principų ir normų reikalavimus, ugdant dorovinę asmenybę“ (3 : 46). Jeigu sutiksime, kad *dorovinis principas* liudija svarbiausią individo *dorovinę poziciją* (3 : 47), o pastaroji – asmenybės vidinį pasirengimą elgtis pagal *dorovės normas* (3 : 45), tai priartėjame prie mūsų nagrinėjamai temai aktualios ir reikšmingos sąvokos, kurios turinys aiškinamas taip: „*Dorovinė* norma, *moral standard norm*, *sittliche Norm*, *нравственная норма*) – visuomenės moralės principus atitinkantis konkretus reikalavimas. Yra normos-įsakymai, normos-draudimai, normos-pavyzdžiai (etalonai). Normos interiorizuojamos, inkorporuojamos vidiniame asmenybės gyvenime, ir jos tampa elgesį reguliuojančiu veiksnium“ (3 : 45). Glaustai prisiminę pagrindinės (dorovinis auklėjimas) ir su ja artimai susijusių sąvokų turinį, pasidomėkime, kaip šios pedagoginės klasikos schemos konkretizuojamos minėtose Bendrosiose programose? Apsiribokime tik dorinimo *tikslo* ir *uždavinių* priminimu.

„*Dorinio ugdymo tikslas* – padėti moksleiviui atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti asmeninį bei visuomeninį gyvenimą“ (1 : 19)². Labai panaši dorinio ugdymo tikslo samprata nurodoma ir kitame, metais vėliau publikuotame dokumente (5 : 69; 5 : 85), todėl čia jo neminėsime, o pateiksime būtinų prielaidų, reikalingų tikslui pasiekti, panoramą (sekdami asmenybės tapsmą nuo 1 klasės mokinio iki abituriento).

Štai *pradinio* dorinio ugdymo uždaviniai. „Igyvendinant dorinio ugdymo tikslą *siekima*, kad moksleiviai: išsiugdę savęs kaip asmens, savo individualybės nuovoką suprastami, kad visi žmonės yra ir panašūs, ir skirtingi; įgytų savo ir kitų laisvės, orumo, vertės pajautimą; suvoktų elgesio taisyklių prasmę ir reikalingumą; suprastų, kad žmogus turi ne tik teises, bet ir pareigas, kad kiekvienas atsakingas už savo sprendimus bei veiklą; išsiugdę pagarbų požiūrį į tėvynės gamtą, kultūrą, šeimos ir tautos tradicijas; suvoktų save kaip atsakingą bendruomenės ir tautos narį ir ugdytųsi toleranciją kitoms bendruomenėms ir tautoms (tautinėms mažumoms)“ (5 : 69–70).

Pagrindinio ir *vidurinio* dorinio ugdymo uždaviniai esme yra tapatūs, todėl apsiribosime tik XI–XII klasių programos atitinkamų pedagoginių priemonių priminimu. „*Pagrindiniai* dorinio ugdymo uždaviniai: brandinti moksleivių dorinę sąmonę, kad jie gebėtų sąmoningai, sąžiningai bei atsakingai rinktis elgesio ir gyvenimo būdą; padėti įsisąmoninti ir išreikšti egzistencinius žmogaus patyrimus, klausimus, poreikius ir siekius; padėti ieškoti klausimų į gyvenimo prasmės klausimus remiantis asmenine patirtimi, tautos ir išminties lobiais; padėti

¹ Publikacijoje (dėl jos apimties limitų) nesiekama pateikti pagrindinių sąvokų kilmės, jų evoliucijos ar autorių požiūrių į nagrinėjamą problemą panoramos, o apsiribojama tik problemos iškėlimo galimybe.

² Publikacijoje taip pat neskirsime dėmesio sąvokų skirtumams, kurie, autoriaus nuomone, nėra esminiai pasirinktos problemos analizės erdvėje (pavyzdžiui: *dorovinis auklėjimas* ir *dorinis ugdymas*).

kurtis pasaulėžiūrą, grindžiamą bendrosiomis žmogaus vertybėmis; atskleisti pagrindines krikščionybės vertybes ir krikščioniškosios pasaulėžiūros principus; padėti orientuotis visuomenės pasaulėžiūrų įvairovėje“ (1 : 19–20).

Tenka prisipažinti, kad, perskaičius šias dorinio ugdymo *uždavinių* formuluotes, prieš akis iškyla bendrojo lavinimo mokyklos abituriento tipas, kuris turi aukščiausius etikos (tikybos) dalykų įvertinimus, nes per visą mokymosi laiką jis: suprato savąjį individualumą (išskirtinumą); įgijo savo laisvės ir orumo pajautimą; suvokė elgesio taisyklių būtinumą; žino savo teises ir atsakomybę už savo veiklą; pagarbiai žvelgia į gamtą, šeimą; save suvokia kaip reikšmingą visuomenės narį ir tolerantiškai žvelgia į tautines mažumas; jis sąžiningai elgiasi, įsisąmoninęs egzistencinius ir gali atsakyti į kitus – gyvenimo prasmės klausimus; žino pagrindines krikščioniškasias vertybes ir principus; orientuojasi pasaulėžiūrų įvairovėje...

Pabandykime įvertinti šį mūsų Mokyklos auklėtinio modelį: *ar tikrai jis nusipelno pačių aukščiausių balų? Kokias, tikėtina, moralines normas jis įsisąmonino? Kokia galėtų būti jo dorovinė pozicija?*

Tikėtina, kad šis jaunuolis(ė) – aukštos moralinės kompetencijos piliečiai. Tačiau, sutikime, visgi lieka pakankamai plati abejonių erdvė, kuri analizuojamos temos kontekste pagrįstai gali atrodyti esminė. Ir štai kodėl. Taip, tikėtina, jog artimiausiu metu šie jaunuoliai išvengs konfrontacijos su Baudžiamuoju ar Civiliniu kodeksu, nes jis/ji gerai žino „normas-įsakymus“ ir „normas-draudimus“. Kitais žodžiais, žino, *kaip* socializuotis, t.y. prisitaikyti visuomenėje. Juk, sutikime, galima sugebėti teisingai spręsti (aprašyti, papasakoti...) dorovinio pobūdžio problemas, žinoti, kokiomis nuostatomis grindžiamos skirtingos teorijos, lyginti skirtingų kultūrų ir epochų išminčiaus ir filosofo etinės laikysenos ypatybes (žr. XI–XII klasių etikos standartai; 1 : 56), tačiau...

Būtent šis „*tačiau...*“ šių dienų visuomenei (ir tuo pačiu – Mokyklai), manyčiau, kelia (privalėtų kelti) akivaizdų susirūpinimą, kurio esmė:

- ugdome *dorovinį (dorovingąjį) pasyvumą*. Tai reiškia, kad, perskaičius Dorinio ugdymo tikslą ir uždavinius, dalyko Išsilavinimo standartus (esminius gebėjimus ir pasiekimus), nenoromis formuojasi išpūdis: prioritetas teikiamas manoj *ego moraliniam saugumui*. Kitais žodžiais, mano svarbiausia priedermė – nenusižengti veikiančioms normoms, tradicijoms, nesusikompromituoti visuomenės akyse...;
- pasigendame – *pilietinio aktyvumo, humanistinio altruizmo* puoselėjimo, *aukojimosi (aukos)* pavyzdžių, kurių gausu ne tik didžiųjų žmonių (šventųjų, mokslininkų ir kt.) gyvenimo ir jų darbų aprašymuose, bet ir mus supančioje kasdienybėje³;
- vyrauja dorinių *žinių (žinojimo)* vertinimas, pamirštant (be blogos valios) jausmų (emocijų) reikšmę moksleivių dorinimo procese. O juk, natūralu, kad *toks bejausmis* dorinis ugdymas pavojingai artėja prie muštro, dresūros,- t.y. apsukraus prisitaikymo visuomenėje, kai žinau, *kur, kada ir kaip reikia elgtis...*; kai egoizmo ir veidmainystės šešėlis slenka paskui „dorovingai išprususį pilietį“... (Būtent šioje jausmų ir žinojimo sąsajoje regiu dideles dorinio ir meninio ugdymo integracijos galimybes,- bet apie tai – žemiau).

Pateiksiu keletą pavyzdžių, iliustruojančių neigiamas pasyviojo dorinimo pasekmes, kurių mes, pedagogai, turėtume vengti.

³ Pavyzdžiui, 2003 m. gruodžio 25 d. žurnalistė E. Mildažytė Lietuvos TV laidoje pagerbė buvusias meno žvaigždes ir įteikė joms mecenatų finansinę paramą. (Beje, vienas jų, akordeonistas, negalėjo ateiti tos pagalbos atsiimti, nes neturėjo kuo apsirengti...). Tokia akcija tai – Gerumo ir altruistinio dvasingumo pavyzdys, kurių auklėjamasis poveikis,- jeigu jis įsisąmoninamas, yra labai reikšmingas, pamokantis, aktualus ... Čia galime prisiminti ir kitą panašaus pobūdžio šios talentingos žurnalistės vedamą laidą – „Bėdų turgus“...

... Moksleivis, žengdamas mokyklos koridoriumi, koja paspiria popiergalį, tačiau jo neįmeta į netoliese esančią šiukšlių dėžę, nes „tai – ne jo darbas“, nes jis, atseit, pažangus mokinys, - nešiukšlina, o dar daugiau – tikruosius šiukšlintojus mintyse smerkia...

... Kolega, universiteto profesorius, pokalbyje neigia įsisaŕmoninamų emocijų svarbą ugdymo procese... Į klausimą – *Kaip tada, be jausmų, siekti moksleivių auklėjimo, humanistinių įsitikinimų puoselėjimo?* - atsako klausimu: *O kam auklėti?* – *Na, pavyzdžiui, kad nevartotų narkotikų...* – *Jeigu durnas, - tegu vartoja, o jeigu nori žudyti, - tegu žudosi...*

„... Žmonės išgyvena tam tikras vertybes, bet nėra pasirengę jų ginti“, - teigia D. Kuolys ir pateikia pavyzdžius, kaip visuomenės „abejingumo dėka“ Rusijoje į valdžią atėjo bolševikai, o Veimaro respublikoje – Hitleris...“*Tad dabartinėje ciniškoje visuomenėje turime kloti tvirtesnius moralinius pagrindus*“(11 : 9).

Trys skirtingi pavyzdžiai, tačiau jų priežastis, manyčiau, ta pati: pilietinio aktyvumo ir dorovinio principingumo stygius, esant – visais trimis atvejais! - pakankamai aukštam dorinio išprusimo (=žinių) lygiui. Tačiau logiškai mąstydami nesunkiai konstatuotume ir humanistinio altruizmo spragas, ir nenorą aukotis kitų labui⁴.

Išvada–1: pateikta dorinio ugdymo sąvokos, o taip pat tikslo ir uždavinių samprata palieka erdvės abejoti mūsų švietimo sistemoje taikomų strateginių nuostatų ir siūlomų priemonių efektyvumu, nes susidaro išpūdis, jog asmenybės dorinimas orientuojamas pasyvaus dorovingumo linkme.

□ □ □

Glaustai pasvarstykime *dvasingumo* sąvokos turinį. Įdomu, kad minėtasis žodynas neįteikia sąvokos *dvasinis auklėjimas (ugdymas)*, - randame tik „rezultatą“⁵. „*Dvasingumas, spirituality, Geistesstimmung, духовность* – biologiškai ir materialiai nesuinteresuotas dvasingumo ugdymo dalyvių santykis su tikrove, motyvuojantis jų mąstymą, veiklą ir bendravimą aukščiausiais idealybės matais. Idealybė suprantama įvairiai: vieniems ji sutampa su pasaulietinės kultūros vertybėmis (mokslo žiniomis, meno kūriniais, moralės principais), kitiems – su klasikinio humanizmo idėjomis („žmogus – visų dalykų matas“, gimtosios kalbos, tautos istorijos ir papročių prioritetu), tretiems – su socialinėmis gėrybėmis (žmonių santykių harmonija, lygybe, teisingumu, gailestingumu), dar kitiems – su aukščiausiu gėriu – Dievu ir t.t. Vengiant ribotos dvasingumo sampratos, ugdant pilnutinį dvasingumą, integruojama žemiškoji ir dieviškoji idealybė, nes dvasia – imanentinis būties ir būtybių pradai“ (3 : 48).

Matyt, tik minėta *idealybės įvairovė* ir galima paaiškinti ne tik termino populiarumą, bet ir tą gausą „atspalvių“, kuriuos aptinkame įvairiose publikacijose ar interneto puslapiuose. Pateiksiu keliolika pavyzdžių (be jau aukščiau minėtų sąsajų su doriniu ugdymu): *meno dvasingumas, šokio dvasingumas, nesumeluotas socialinis dvasingumas, senamiesčio dvasingumas, katalikiškasis dvasingumas, rytietiškas dvasingumas, šiuolaikinis dvasingumas, dekadentiška-*

⁴ Pedagoginėje spaudoje pastaruoju metu pagausėjo aliarmuojančių pasakojimų, liudijančių kolegų moralinį pasimetimą: „Pavyzdžiui, jei kokie trys išgamos terorizuoja visą klasę, kiti stovės ir žiūrės, kaip šiandien mušamas vienas, rytoj – kitas, bet nesusivienys ir nepastatys tų trijų į vietą. Tas pats vyksta diskotekose ir kitur.<...> O šiuo metu mokytojams galima pasiūlyti tik viena: duokite vaikams suprasti, kad tuos, kurie juos terorizuoja, galima ir reikia mušti, iš jų tyčiotis ir kad už tai jie nesulauks bausmės, - tik palaikymo, nes, vyraujant zonos kultūrai, kitos išeities nėra“ (Dialogas, 2004 01 09). Arba kitas pavyzdys: „Viena mokytoja pasakojo, kad dėl jos auklėjamosios klasės net trys lituanistai turėjo palikti mokyklą. Su ta klase dirbu ir aš... Siaubas „nesvietiškas“. Atsistoja mokinys viduryje pamokos ir nusišnypščia nosį į užuolaidą. Išeina parūkyti viduryje pamokos... Degina žiebtuvėliu suolą ir klasės draugo atlapą... Kitose klasėse taip nebūna. Problema iš esmės yra tik 6 mokiniai, kurie daro viską, kad likę 26 nieko neišmokyti. <...> Su kolegomis esame priėję vieną išvadą – mokytojas prieš juos yra bejėgis. Dvejetai pastabos neveikia“ (*ten pat*)

⁵ Juolab, kad jo paralelių (jei nekreipsime dėmesio į neesminį skirtumą tarp sąvokų *dvasinis ugdymas* ir *dvasingumas*) su meniniu ugdymu, kaip žinia, kviečia ieškoti konferencijos organizatoriai.

sis dvasingumas, Ignaciškasis dvasingumas, desakralizuotas dvasingumas, Vakarietiškos Europos dvasingumas, tingus dvasingumas, marmurinis dvasingumas...

Nesileisdami į minėtų ar panašių sąvokų turinio⁶ analizę, ir vadovaudamiesi „įvairovės laisve“, manyčiau, galėtume siūlyti *pedagoginio dvasingumo* terminą. Taip pasielgdami neturėtume būti apkaltinti kuklumo stygiumi, nes jo sampratoje išryškintume ypač tuos aspektus, kurių stokoja jau analizuotasis *dorinis ugdymas* dabartine pateikimo forma Bendrųjų programų turinyje (žr. Išvada–1). Tai, manyčiau, pirmiausia liečia kiekvieno *mūsų gyvenimo tikslo ir prasmės įsisąmoninimo svarbą*. Jeigu šis egzistencinis būties klausimas kuriame noras anksčiau tarpsnyje (pavyzdžiui, priešmokykliniame ugdyme) yra mažiau aktualus, tai *visur ir visada* išlieka nepaprastai didelė *dorinių ar dvasinių jausmų* reikšmė, nes tik jų dėka galima puoselėti humanistinius, krikščioniškuosius idealus. Juk tik *meilė* žmogui, žmonijai, tėvynei, gamtai... gali tapti svarbiu piliečio socialinį aktyvumą lemiančiu motyvu; šis jausmas natūraliai gali virsti *altruistinio aukojimosi* būseną, skatinančia *pareigos* išgyvenimą, *pilietinio principingumo* tapsmą ir kt.

Tai tik viena dvasinio tobulėjimo kryptis. Tačiau – ne vienintelė. Juk ta pati *meilės* būseną gali puoselėti žmoguje *vilties* ar *tikėjimo* jausmą kitais žmonėmis, jų gerumu ir nuoširdumu, tuo sustiprinant manąjį *pasiryžimą* veikti ar *aukotis* kitų labui... Nesunku suprasti, kad anksčiau ar vėliau šis dvasinių jausmų puoselėjimas, atitinkamų išgyvenimų, būsenų sklaida gali būti sėkmingai orientuota gyvenimo tikslui suvokti. Sutikime, jeigu bendrojo ugdymo procese žymiai daugiau dėmesio skirtume asmeninės būties, žemiškosios kelionės prasmei įsisąmoninti, šių dienų visuomenės moralinė sveikata keltų mažiau problemų.

Taigi, *pedagoginis dvasingumas* – tai asmenybės žmogiškųjų idealų interiorizacijos *lygmuo*, kurio vienas esminių požymių – tvirtas *pasiryžimas* siekti tolesnio dvasinio tobulėjimo kaip prielaidos, lemsiančios mano veiksmų, orientuotų kitų žmonių labui, efektyvumą. Kitais žodžiais, pedagoginis dvasingumas = įsisąmoninti doriniai idealai + jų altruistinė sklaida visuomenėje.

Tikslinga siūlyti ir kitos reikšmingos sąvokos darbinę sampratą: *dvasinis ugdymas* – mokinio asmenybės humanistinių vertybių puoselėjimas ir sklaida, grindžiami nesavanaudiška *meile* Žmogui, nuoširdžiu *tikėjimu* Jo gera valia ir visos Žmonijos dvasinio tobulėjimo *viltimi*. Taigi, šiose darbinėse terminų sampratoje ypatingai reikšmingu, manyčiau, privalėtų tapti *altruistinis piliečio aktyvumas*, nuspalvintas elgesio *kuklumu* ir ... *egocentrizmo netektimi*.

Manyčiau, netikslinga net klausti: ar tokia jaunuolio vertybinė orientacija taptų papildomu mokymosi, apskritai – saviugdros motyvu? Tai – ne retorinis klausimas, nes teigiamą atsakymą nesunku suvokti. Juk jeigu manoji Meilė viso pasaulio kūrinijai mane nuoširdžiai skatina veikti (pavyzdžiui, siekiant išsaugoti gamtos grožį ar visą žmoniją nuo susinaikinimo...), tai aš neabejotinai būsiu suinteresuotas įgyti kuo daugiau žinių ir gebėjimų, idant manoji veikla būtų kuo efektyvesnė... Gali kilti ir kitas klausimas: ar įmanoma minėtus dvasinio ugdymo siekius suderinti su konkurencingos visuomenės tikslais, kai siekiama reklamuoti (o neretai – ir nepelnytai aukštinti) savos veiklos rezultatus, nuslėpti savus trūkumus, apgauti konkurentus? Klausimas – aktualus ir, manyčiau, dar kartą įrodantis dvasinio ugdymo svarbą.

Išvada–2: sistemingas dvasinis mokinių ugdymas galėtų teigiamai koreguoti psichologinę švietimo institucijų atmosferą, humanizuotų pedagogų ir mokinių tarpusavio santykius, teiktų terapinį poveikį visuomenės moralinei sveikatai.

□ □ □

Akivaizdu, jog *mokyti yra žymiai lengviau negu auklėti*, tačiau – paradoksas: universitetai rengia būsimuosius mokytojus žinių perteikimui, mokinių gebėjimų lavinimui, bet ne

⁶ Beje, pirmiausia susidaro „siurrealistinio išėjimo“ ar beformės klampios masės išpūdis.

asmenybės dvasinių vertybių puoselėjimui. Todėl efektyvinant dorinį ugdymą ar, juolab, einant dvasingumo sklaidos takeliu, manyčiau, tikslinga laikytis kai kurių „eismo taisyklių“.

Išauklėti visam gyvenimui – negalima, todėl būtinas nuolatinis budėjimas,- rūpinimasis savo ir artimųjų (giminių, kolegų, mokinių...) dvasinių vertybių būkle. Žmogiškoji būtis – tai nenutrūkstamas procesas dvasinio tobulėjimo ar, deja... degradacijos link⁷. Todėl šioje vietoje „atostogų“ negali būti, ir dar kartą „todėl“ svarbu *iš(si)ugdyti poreikį nuolatiniam dvasiniam tobulėjimui...*

Ugdymo procese (ar šiaip gyvenime, buityje) svarbu provokuoti pamąstymus, kurie skatintų ugdytinius bent mintyse išreikšti asmeninę poziciją dorinio fakto (įvykio, situacijos etc.) atžvilgiu. Juk šių dienų paauglys, patyręs priešpriešą su Baudžiamuoju kodeksu, ir paklaustas, kodėl taip žiauriai pasielgė⁸, labai dažnai pateikia paprastą argumentą: „Nepagalvoju“...

Dvasiniams pamąstymams (dorinio pobūdžio provokacijoms) būtinos konfliktinės situacijos, išjudinančios ugdytinio jausmus, neleidžiančios mokiniui šiuo metu (*hic et nunc*) likti abejingu. Dvasinio ugdymo sėkmė ypač tikėtina, kai šios *virtualios dorinės* situacijos atitinka konkretaus amžiaus tarpsnio aktualijas (pavyzdžiui, analizuojami ištikimybės, draugystės, pirmosios meilės klausimai...) ir reikalauja pareikšti asmeninę poziciją („su kuo aš?“). Mokytojo auklėjamąjį meistriškumą didele dalimi ir lemia jo gebėjimas modeliuoti, kurti ir deramai panaudoti šias virtualias situacijas, kurių neišsenkamais šaltiniais gali būti:

- klasės bendruomenės gyvenimo, buitinių santykių šeimose ir pan. epizodai, inspiruojantys jausmines reakcijas, provokuojantys apsispręsti vertybių erdvėje (renkantis „barikadų pusę“);
- mokslininkų gyvenimo faktai, neretai pamokoje galintys liudyti principingumo, drąsos pavyzdžius, atskleidžiantys asmenybės įsitikinimų, jos interiorizuotų idealų, orientuotų žmonių gerovei (Archimedas, G.Galilėjus, M. Kopernikas...), svarbą;
- menininkų biografijų nuotrupos, kurios taip pat gali būti vertingos pedagoginio dvasingumo ugdymo tikslu (pavyzdžiui, D. Šostakovičiaus atsisakymas priimti stalininę premiją, kol ši nebus įteikta S. Prokofjevui, gali būti pilietinės drąsos pavyzdžiu žinomame to meto politiniame kontekste ...; L. Bethovenas – ne tik genijaus, bet ir sudėtingos asmenybės pavyzdys: grubus, storžievis, kuriam kiekviena namų darbininkė – potenciali vagilė⁹...)
- destruktinės aktualijos, kurių kasdien gausiai paberia šalies žiniasklaida, ir kurias būtina deramai įvertinti puoselėjant mokinių dvasinį imunitetą blogiui (pavyzdžiui, motina tris mėn. badu marino savo sūnų; prie Portugalijos krantų nuskendo tanklaivis „*Prestigue*“, iš kurio triumų į vandenyną išsiliejo 70 000 tonų mazuto...; sūnus užsakė žudiką savo tėvui ...);

⁷ Kai L.da Vinči piešė „Paskutinės vakarienės“ Jėzaus veidą, buvo aptikęs taurų jaunuolį, iš kurio veido spinduliavo kilnumas, šventumas, gražūs polėkiai. Tačiau, nupiešęs visus apaštalus, jis labai ilgai ieškojo žmogaus, kuris galėtų pozuoti Judo įvaizdžiui perteikti. Po dviejų ar trejų metų atkaklaus ieškojimo jis rado vyrą, kuris už pinigus būtų galėjęs viską parduoti. Piešdamas surastą modelį dailininkas nustemba: tas veidas jam kažkur matytas... Jaunuolis atsakė: „Prieš porą metų iš mano veido tu piešei Jėzaus Kristaus veidą“ (10 : 46).

⁸ Pavyzdžiui, Pakruojos gyventojai pašiurpę nuo mieste siautėjančių nepilnamečių chuliganų gaujų. Su neapykanta jie mini faktą, kai paaugliai „sykį pervėrė katei viela nosį, ausis ir paleido gyvulėlį į gatvę“ („Respublika“, -2004 01 12). Vargu, ar tėvai, mokytojai juos skatino susimąstyti apie gyvo organizmo skausmus ir kančią...

⁹ Beje, šis faktas (kaip ir, pavyzdžiui, V.A. Mocarto azartiniai lošimai...) gali tarnauti kontrargumentu teiginiui, jog „menas yra svarbi asmenybės auklėjimo priemonė“.

- meno kūriniai – plati erdvė pedagoginiam dvasingumui puoselėti, kai jų pažinimas orientuojamas ne vien tik racionalaus Prado (formos, struktūros ir kt.) analizei, bet ir žmogaus būties aktualijoms suvokti (apie tai – žemiau, kalbant apie *meninio ugdymo* galimybes dvasingumui puoselėti);
- ir daugybė kitų dvasinius pamąstymus inspiruojančių šaltinių.

Tačiau atskirai reikėtų paminėti vieną dvasingumo ugdymo galimybę, kuri, manyčiau, nepelnytai neišnaudojama. Tai – **moksleivio gimtadienis**¹⁰. Kol kas ši diena nepasizymi didesniu turiningumu: moksleivis trafaretiškai pasveikinamas, palinkint „laimės ir daug pinigų“, jam įteikiama gėlytė (paaugliams – tai proga pasigerti...). Todėl belieka klausti pačių savęs: *kokie mūsų nuopelnai, kad mes gimėme N mėnesio X dieną?* – Sutikime, sunku paaiškinti ir pateisinti tą dėmesį, kurį gimtadienio proga gauna darželinukas ar pradinukas... (Čia neturiu galvoje atvejo, kai asmuo švenčia garbų jubiliejų, už kurio – ženkli nuveiktų gražių darbų puokštė, įprasminanti šios dienos šventę...) Galima būtų suprasti vaikiško gimtadienio prasmę dar tuo atveju, jeigu mokinius tą dieną ragintume išreikšti ypatingą padėką jų tėvams (kad prieš keletą metų jie išvydo šį pasaulį; kad buvo jų globojami, gaubiami nuoširdžia meile...). Tai – taip pat gera proga pagerbti ir krikšto tėvus, primenant jiems atsakomybės misiją...

Įsivaizduokime kitą atvejį, kai pirmaklasis ruošiasi netradiciškai paminėti savo gimtadienį. Pirmiausia jis jaudinasi, nes žino bendraklasių smalsumą: *juk reikės pateikti gerų darbų nuveiktų per praėjusius metus, ataskaitą* (pagaminta lesyklėlė ir žiemą globoti paukšteliai; drauge su tėčiu įkeltas inkilas ir pasodinta gyvatvorė; kartu su mamyte apsodintas darželis gėlėmis ir laistytos kelios lysvės daržovių; drauge su klasiokais koncertuota senelių globos namuose; žiemos metu šefuotas tame pačiame daugiabutyje gyvenantis vienišas neįgalusis, iš parduotuvės parnešant jam maisto produktų...). Būtinai prisimenami ir pasiekimai mokymosi baruose, - konsultuojant silpnesnių gabumų klasiokus, atliekant namų darbus, ir t.t., ir pan. Sutikime, jog toks vidinis auditas – tai konkretus bandymas įsisąmoninti gyvenimo prasmę; tai – siekis suvokti savos egzistencijos tikslą; tai – savianalizės pradžia, kurios mes neretai stokojame visą gyvenimą...

Nesunku suvokti, kokie procesai (klausantis šios gerų darbų ataskaitos) vyktų bendraklasių sąmonėje. Ypač tų, kurie panašiu būdu po savaitės, mėnesio ar dviejų minės savo gimtadienį ... O kokia laboratorinė dvasingumo ugdymo erdvė ta proga atsivertų, kai gimtadienį švęs asocialios, nepilnos šeimos vaikas ar našlaitis... Sutikime: *juk tai – neįkainojamas pedagoginis turtas*. Tačiau, matyt, ir dar kartą sutiksime: *juk ne visi klasių vadovai tokioms pedagoginio dvasingumo pamokoms esame pasiruošę?*

Išvada–3: gausu galimybių mokinių pedagoginiam dvasingumui (dvasiniam piliečio altruizmui) pamokoje ir nepamokinėje veikloje ugdyti, todėl šio auklėjamojo proceso aktyviniui tikslinga būtų 2004/2005 m.m. paskelbti „Dvasingumo sklaidos metais“.

□ □ □

Kokias galima išvelgti *meninio ugdymo ir dvasinio ugdymo sąsajas?* – klausimo aktualumą patvirtina ne tik straipsnio pradžioje minėta sociokultūrinė šalies situacija, bet ir višaapimanti planetos erdvė. Štai tik vienas pavyzdys: „Popiežius Jonas Paulius II (...) pareiškė, kad viltys, jog pasaulyje įsivyras taika, žlugo Niujorke sugriuvus Pasaulio prekybos centro pastatams, o planeta nuo karo, neteisybės ir terorizmo šiuo metu kenčia labiau nei bet kada per žmonijos istoriją“, - teigiama ELTA pranešime, kuriame cituojami Šventojo Tėvo žodžiai: „Deja, atrodo, kad kartu su dvyniais žlugo ir daugelis vilčių, jog pasaulyje įsivyras taika. Karai ir konfliktai plinta bei nuodija daugybės žmonių gyvenimą, ypač neturtingose šalyse“¹¹.

¹⁰ Žr.: Ir donkichotai kartais laimi // Laikas, - 2004 01 16.

¹¹ Lietuvos žinios, - 2003 09 10.

Taigi, situacija Žemėje nėra tokia romantiška, kaip galėtų atrodyti iš pirmo žvilgsnio. (Beje, tai patvirtina ir Popiežiaus asmeninis pavyzdys: principingai smerkiamas JAV karas prieš Iraką; sunki negalė, kankinanti kūną, nenutraukia Šventojo Tėvo kelionių po pasaulį, kuriose žmonija raginama atsipeikėti...). Taigi, mūsų padėtis tokia, kai *kiekviena, nors ir mažiausia galimybė, turėtų būti išnaudojama žmonių humanistinių idealų puoselėjimui, dvasinių vertybių išaukštinimui*. Būtent tokios nuostatos neturėtų vengti ir gausi meninio ugdymo specialistų, kurių skaičius šalyje siekia per 15 000, šeima (8 : 161).

Kyla klausimas: *ar gali meno pedagogai šią atsakingą misiją vykdyti?* – Atsakę teigiamai, natūralu, sulauksime kito klausimo: *kodėl ši gausi specialistų šeima negali kontroliuoti moralinio klimato bent jau švietimo įstaigose?* Kadangi atsakymo versiją galėtume surasti jau minėtoje publikacijoje (8), todėl čia jo neplėtosime, pateikdami tik keletą priežasčių, trukdančių mokytojams šią misiją vykdyti.

Pirmiausia labai gajūs **dorinio (dvasinio) ugdymo metai**, kurių auklėjamąją žalą vis dar jaučiame, ir kurių reikėtų atsisakyti:

- menas pats savaime taurina žmogų¹²...;
- meną suvokiame intuityviai ir todėl mokytojo “pagalba” nereikalinga...;
- kai vaikas išmoks technologinių raiškos dalykų, jis tada suvoks ir meno kūrinį, ir patirs jų estetinį poveikį...;
- esant vienai savaitinei muzikos (dailės, choreografijos etc.) pamokai beviltiška dorinti moksleivius ir puoselėti jų poreikį meninei raiškai...;
- tegu mokyklų administracija užtikrina pamokose drausmę, tada mes, menininkai, galėsime vykdyti savo misiją...

Toliau. Reikalingi **naujos krypties meninio ugdymo mokytojai**, kurie savo profesinėje veikloje (ypač – ugdydami meno mėgėjus!) norėtų ir gebėtų akcentuoti ne vien formalius kūrinio elementus, t.y. racionalųjį pradą (R), bet ir emociškai dvasingąjį turinį (E), ir kuriems būtų priimtinos panašaus pobūdžio vertybinės nuostatos:

- Žmogaus poreikis Menui yra įgimtas, todėl jo nereikia formuoti, o tik saugoti ir puoselėti.
- Meno (M) esmę sudaro du lygiaverčiai pradai – racionalusis ir emocinis ($M = R + E$), kurie ugdymo procese privalėtų rasti paritetinę reikšmę.
- Lavinant vien tik technologinius mokinių gebėjimus, rizikuojama prarasti ugdytinių meilę Menui ir poreikį meninei raiškai.
- Pavojingąjį virusą RRR (kuris natūraliai ugdo rafinuotai racionalistinius robotus¹³) meno pamokoje sėkmingai gali neutralizuoti meninės kilmės antibiotikas III (įsivaizdavimas, įsijautimas, išreiškimas).
- Meno kūrinys – tai veidrodis, kuriame atsispindi suvokėjo dvasinio gyvenimo aktualijos, problemos, interesai... Bet tik tada, kai mokytojas nėra aklas, kurčias ir nori šį atspindį “padovanoti” mokiniams.

Neliečiant metodinių klausimų, aktualių panašaus pobūdžio nuostatų įgyvendinimui¹⁴, belieka išreikšti viltį, jog atitinkamai pakoreguotas moksleivių meninio ugdymo turinys ir procesas, jo glaudžios sąsajos su dvasinio (dorinio) ugdymo tikslu ir uždaviniais neabejotinai pri-

¹² Be jau minėtų šiam teiginiui atmesti kontrargumentų (žr. 9 išnašą), galima būtų jų pateikti ir daugiau. Pavyzdžiui, Nacionalinio operos ir baleto teatro choro dainininkas I.M., priklausęs žudikų gaujai, kalėjime dainuodamas ariją italų kalba atsiprašo nužudytų asmenų gimines...

¹³ Kuriems meninio ugdymo metai neretai yra atvirkščiai proporcingi jų poreikiui sąveikauti su menu.

¹⁴ Šiuo klausimu turime jau nemažai specialios literatūros (žr. 6; 7 ir kt.).

sidėtų prie bendrojo lavinimo misijos, kurią aiškiai ir konkrečiai nusako Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos ir Išsilavinimo standartai XI-XII klasėms: „...Lietuvos mokykla įsipareigoja padėti kiekvienam įgyti (...) socialinę kompetenciją: ugdyti dorinę ir pilietinę kultūrą, įkūnijančią asmens apsisprendimą savo gyvenimą (...) grįsti humanizmo bei demokratijos vertybėmis ir principais“ (5 : 7).

Skaitome toliau. “Siekdama įgyvendinti užsibrėžtą tikslą, mokykla sudaro sąlygas, padedančias moksleiviui: išsiugdyti atsakomybės, humanizmo ir demokratijos principais bei vertybėmis pagrįstą dorovinę ir pilietinę savimonę bei nuostatą vadovautis šiomis vertybėmis savo gyvenime ir veikloje” (5 : 8). Skaitome dar toliau ir išgyvename *nuostabą dėl to, koks didžiulis dėmesys minėtame dokumente skiriamas moksleivių dorinimui*: “Bendrojo lavinimo mokyklos XI-XII klasių ugdymo turinys ir procesas, bendra mokyklos darbo ir gyvenimo dvasia, ryšiai su vietos bendruomene daro ją institucija, kurioje rūpestingai puoselėjamos šios **vertybinės nuostatos**: nuoširdus, atviras bendravimas su artimaisiais, šeima, parama ir pagalba jiems; pagarba asmens orumui, nuostata asmeninius santykius, bendravimą ir bendradarbiavimą įvairiose gyvenimo srityse grįsti savitarpio supratimu, tarimosi ir susitarimo dvasia, taikiai, demokratinėmis priemonėmis spręsti iškylančius nesutarimus ir konfliktus; (...) meilė Tėvynei, pasiryžimas ginti jos laisvę ir nepriklausomybę, savo darbu prisidėti prie gimtojo krašto pažangos; pagarba savo tautos tradicijoms, religijai, kultūros paveldui, etnokultūriniam savitumui, nusiteikimas tai saugoti ir plėtoti; (...) nusiteikimas imtis aktyvių pilietišku iniciatyvų bei atsakomybės, gyvenime ir veikloje vadovautis humanizmo ir demokratijos vertybėmis; (...) sąžiningumas, pareigingumas, atsakingas požiūris į prisiimtus įsipareigojimus...“; ir t.t. (5 : 8–9, *pabr. cit.*).

Taigi, pirmieji Bendrųjų programų ir Išsilavinimo standartų sakiniai apie Mokyklos tikslą ir uždavinius – tai lyg savotiški kreipiniai, tarptautinės Šiaulių konferencijos (2004 04 14–15) organizatorių išgirsti, o mūsų visų geranoriškos pastangos galėtų būti optimalus šio kvietimo rezonansas.

Išvada–4: žinant sociokultūrinės situacijos sudėtingumą ir pagrindinių šalies švietimo dokumentų vertybines orientacijas ryškėja akivaizdi būtinybė koreguoti bendrojo meninio ugdymo turinį ir procesą, atitinkamai keičiant ir mokytojų rengimo prioritetus.

Išvados

1. Dabartinis dorinio ugdymo turinys, koks jis pateikiamas Bendrosiose programose ir Išsilavinimo standartuose, gali kelti abejonių dėl ugdomųjų prioritetų, orientuotų daugiau į *pasyvųjį* mokinių asmenybės dorinimą, t.y. atitinkamų žinių įsisąmoninimą, normų-įsakymų, normų-draudimų vykdymą.
2. Šiuolaikinei šalies sociokultūrinei raidai,- taigi – ir Mokyklai aktualu rūpintis *aktyvios* dorovinės asmenybės, pasižyminčios pilietiniu principingumu, humanistiniu altruizmu, puoselėjimu.
3. Asmenybės aktyvaus dorovingumo puoselėjimas galėtų tapti *dvasinio ugdymo* misija, kurio esminis požymis – piliečio pasiryžimas veikti, aukotis Žmogaus kaip didžiosios pasaulio vertybės labui, o būtiną altruistinio aktyvumo impulsą teikia – krikščioniška Meilė artimui.
4. *Meninio ir dvasinio ugdymo sąsajos* savyje slepia didžiulius, kol kas beveik neišnaudojamus pedagoginio poveikio mokinių asmenybei rezervas, todėl jų panaudojimas – aktualus naujos kartos meno, etikos, tikybos ir kt. specialybių mokytojų uždavinys, o konferencijos pastangos, orientuotos šių paralelių analizei, yra šiuolaikiškos ir perspektyvios.

Literatūra

1. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Priešmokyklinis, pradinis ir pagrindinis ugdymas.- Vilnius, 2003.
2. **Jenkins J.** Šių laikų dorovinės problemos.- Vilnius, 1997.
3. **Jovaiša L.** Pedagogikos terminai.- Kaunas, 1993.
4. Krikščioniška etika ir dora – visuomenės pagrindas.- Šiauliai, 1995.
5. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai XI–XII klasėms.- Vilnius, 2002.
6. Moksleivių meninis ugdymas: nuo gabumų lavinimo link asmenybės dorinimo. Mokslinės metodinės konferencijos pranešimai, projektai, atvirų pamokų epizodai / sud. ir red. **A. Piličiauskas**; CD red. – **R. Zinkevičienė**.- Vilnius, 2003.
7. **Navickienė L.** Emocinio imitavimo metodas muzikos pamokoje.- Vilnius, 2001.
8. **Piličiauskas A.** Meninio ugdymo mokytojų rengimas // Pedagogika. Mokslo darbai.- 2003.- Nr. 68.
9. Šių laikų dorovinės problemos.- Vilnius,-1997.
10. **Vasiliauskas K.** Šviesi vilties žvaigždė.- Vilnius, 2001.
11. Vertybių krizė. Galimos išeitys // Dialogas.- 2004 m. sausio 2d.
12. **Амонашвили Ш.** Почему не прожить нам жизнь героями духа.- Москва, 2003.
13. **Симонов П., Ершов П., Вяземский Ю.** Происхождение духовности.- Москва, 1989.
14. **Янушкевичене О., Янушкевичюс Р.** Основы нравственности.- Москва, 2000.

□ □ □

Connection of Ethic, Spiritual and Artistic Education Summary

Key words: ethic education, spiritual education, artistic education, pedagogical spirituality, on–line artistic reality, spiritual civic altruism.

The present content of ethic education which is presented in General programs and Education standards, could raise certain doubt about education priorities, which are targeted more towards the *passive morality of pupils' personality*, that is being aware of relevant facts, certain norms-orders, norms-prohibitions. Since the contemporary socio-cultural development in the country is quite complicated, it is topical to take care and educate an *active* moral personality, which singles out by civic integrity, humanistic altruism.

The education of an active personality position could become the mission of *spiritual education*, which emphasizes the determination of a citizen to act and to sacrifice for the benefit of Human Being as the most precious value in the world. The impulse for that comes from the Christian love for the Neighbor. In implementing this strategic goal, the connection of artistic and spiritual education has in itself huge, almost inexhaustible, reserves of pedagogical impact on the personality of a pupil. Therefore the utilization of these reserves is a topical goal for a new generation of teachers of arts, ethics and religion, etc., whereas the efforts of conference, which are modern and promising, are targeted towards the analysis of these parallels.